Стручни критички осврт

Немања З. Каровић, *Поезија и поетика треће генерације српског послератног модернизма (Љубомир Симовић, Бранислав Петровић, Матија Бећковић)*. Докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2023, 20 предстрана без броја + 446 стр. (основни текст на штампаним странама 1–406; извори и литература на стр. 407–438; биографија на стр. 439; изјаве на стр. 441–446). Ментор проф. др Предраг Петровић; комисија за оцену: Ј. Делић, В. Хамовић, П. Петровић. Отворени приступ: Национални репозиторијум дисертација у Србији (НаРДуС).

I Предмет, грађа и мерило

Дисертација узима за предмет оно што је домаћа наука о књижевности дуго носила као полуготово сврставање: књижевноисторијско и поетичко одређење места Љубомира Симовића, Матије Бећковића и Бранислава Петровића у развоју српског послератног модернизма. Корпус чине збирке трију песника од краја педесетих до почетка осамдесетих година — код Симовића од *Словенских елегија* до *Источница* и *Десет обраћања Богородици Тројеручици Хиландарској*, код Бећковића од ране лирике и *Вере Павладољске* до ровачког триптиха (*Рече ми један чоек*, *Међа Вука Манитога*, *Леле и куку*), код Петровића од *Моћи говора* до *Све самљи*. Рад доследно прати два слоја: текућу критику (новински и часописни прикази од краја педесетих до почетка деведесетих) и каснија књижевноисторијска сврставања (Лукић, Првић, Палавестра, Деретић, Пијановић, Пантић, Делић). Основна теза, изречена на крају увода и у сажетку, гласи да су три песника „више од генерације или нараштаја, јер их изнутра у већој мери повезује поетичка сродност него хронолошка блискост, али мање од покрета, правца или песничке школе“ (стр. 9) — дакле сроднија него што сврставање у нараштај допушта, а мање обједињена него што би заједнички програм или манифест захтевали.

Пре свега осталог ваља изрећи мерило, изричито и без изузетка. Рукопис је пред Комисијом за оцену био крајем априла 2023. године (Наставно-научно веће образовало је Комисију 26. априла 2023, а реферат је датиран 8. маја 2023). Рад се стога овде мери искључиво према литератури, прописима, писаним стандардима струке и знању који су постојали и били доступни пре тог тренутка. Ништа што је настало касније није мерило. То правило важи и за списак литературе овог осврта: свака његова јединица објављена је пре рока, изузев саме дисертације и реферата Комисије, као и извора за чињенице које се временом не мењају (уз назнаку издања).

Наводи из дисертације преносе се дословно, у наводницима, с бројем стране према штампаној пагинацији рада (штампана страна једнака је страни PDF-а умањеној за двадесет ненумерисаних предстрана). Поредбени наводи из других извора дати су дословно, с назначеним извором.

Још једну ствар треба рећи на почетку, јер одређује како се чита цео методолошки слој рада. Дисертација је по природи књижевноисторијско-поетичка синтеза: она развојно прати опусе, контекстуализује их у токове послератног модернизма и у односе према претходницима, чита текућу критику из изворне периодике и вреднује је, а тумачења изводи блиским читањем. Такав рад легитимно изводи интерпретативне и класификацијске тезе, а не тестира емпиријске хипотезе природнонаучним поступком (о жанру и његовом методу: Велек и Ворен, *Теорија књижевности*, 1965; Светозар Петровић, *Природа критике*, 1972; Милосављевић, *Методологија проучавања књижевности*, 1985). То штити рад од једне врсте пренаглашене замерке, али не и од захтева да оно што тврди буде тачно, доследно спроведено и, где претендује на доказ, изведено а не претпостављено.

II Шта рад доноси

Осврт је дужан да почне оним што дисертација јесте, јер је то и највећи део онога што она вреди.

Прво и најважније, рад доноси прегледан и из изворне периодике изведен приказ рецепције сва три опуса, окупљен на једном месту. Текућа критика чита се из самих листова и часописа времена (*Књижевне новине*, НИН, *Видици*, *Борба*, *Политика*, *Дело*, *Савременик*, *Летопис Матице српске*, *Поља*, *Побједа*, *Студент* и низ других), а не посредно, и не само да се набраја него се и вреднује. Праћење критике изричит је истраживачки циљ рада и најдоследније спроведени његов слој.

Друго, рад не остаје на рецепцији него изводи властите поетичке увиде, и то по правилу тако да их изводи из грађе, а не тврди. Такви су, међу многима: показивање да Симовић већ у раним стиховима иде супротно од онтологизације речи неосимболизма и упућује се, како рад каже, „песничком стазом која сваким кораком слави конкретност, чулност и пуноћу“ (стр. 26); теза да Бећковић, „стваралачким ревитализовањем срца као доминантне унутрашње инстанце и поступцима лирске аутофикционализације“ (стр. 164), иде супротним смером од деперсонализације поетског субјекта која води од романтизма ка модернизму; и уочавање структурне закономерности у првој Петровићевој деоници, у којој мисао о свршетку живота готово рефлексно призива мотиве из љубавног круга (стр. 311).

Треће, рад показује критичку самосталност и према угледним критичарима и према самим песницима. Усред прегледа рецепције он суд Бранка Поповића означава као „или можда боље рећи херменеутички брзоплето и паушално проценио“ (стр. 196), а

сопствене тезе нијансира и сам — тврдњу о прекретничком месту *Шлемова* изричито мери као могући пренаглашен суд: „Тврдња да у поетичком развоју Љубомира Симовића Шлемови имају прекретничку улогу могла би се сматрати брзоплетим“ (стр. 89). Не устеже се ни од негативних оцена канонизованих дела: за припеве ровачких поема каже да „бескрајне варијације сличних речи у припевима остављају утисак да се пред читаоцем стихијски нижу стихови пуни нечег механичког и генеричког“ (стр. 254–255), а о једном Петровићевом циклусу да „Оваква естетска неуравнотеженост циклуса не иде у прилог“ (стр. 307) песниковој промишљености. Отпор насилном подвођењу под тезу видљив је и тамо где рад одбија да рани опус сведе на ведру лирику: „поетички спектар његових раних лирских објава јесте неправедно сужен на један тематско-мотивски оквир и једну врсту поетске осећајности“ (стр. 152).

Четврто, компаративни увиди унутар тројке непосредно поткрепљују носећу тезу: „присну семантичку везу са Симовићевом исте године објављеном песмом“ (стр. 271) успостављају Петровићеви стихови, а разлика у певању о загробном разлаже се на еротско тежиште једног и имагинативно тежиште другог песника. Такви увиди раздвајају а не изједначавају, и управо они дају тези тежину.

Пето, тамо где се тврдње рада могу проверити, оне се у највећем делу показују тачним. Наводи стихова верно преносе изворнике — проверени су, међу осталим, Његошеви (стр. 370), Миљковићеви (стр. 166–169), Настасијевићев мото (стр. 373), стих Црњанског (стр. 13) — а тако и наводи из превода теоријских дела (Хајдегер, Кајзер, Берђајев). У једном месту рад доказом из фолклорног извора исправља и критичара и самог песника, показавши да је „промакла је чињеница да је порекло хваљеног стиха фолклорно“ (стр. 37). Ова поузданост фактографске и цитатне основе није споредна околност: она је оно што уопште омогућава да се о раду расправља овако детаљно.

III Циљ, теза и метод

Циљ рада постављен је у сажетку и уводу описно-пројектно: да се „на књижевноисторијски поуздан начин“ утврди поетички статус тројице песника и оцрта лук њихове естетске еманципације од модернистичких претходника. Такав циљ за књижевноисторијску синтезу јесте примерен, а сматра се испуњеним самим извођењем портрета и упоредним сажимањем. Метод — књижевноисторијски, рецепцијски, поетичко-интерпретативни и поредбени — рад не најављује засебним одељком, него га спроводи; теорија (Фридрих, Кајзер, Марино, Баура) чита се из превода и примењује тачкасто, као појмовна потпора појединим тумачењима, а не као носећи оквир. Пошто пропис о докторским студијама тражи изричите хипотезе

и методе на нивоу пријаве теме и извештаја Комисије, а не у телу монографије (Правилник о докторским студијама УБ, чл. 27 и 30), изостанак засебног методолошког одељка у самом тексту овде се не узима заману.

Средиште тезе, међутим, изискује опрез. Теза је исказана афирмативно. Заједничке црте (обнова комуникативног песничког језика, разговорни језик, жаргон и дијалекат, окренутост обичном човеку, хумор и гротеска, набрајање, поента, хипербола) изведене су и поткрепљене грађом, али се посебност баш ове тројице доказује управо цртама по којима је тројка и издвојена, док рад сам, у уводу, наводи да сродне црте деле и други песници тог времена (Данојлић, Трифуновић, Шујица, Вито Марковић, Мирјана Стефановић). Изричито разграничење тројице од тих блиских песника — реченицу која би рекла зашто баш они чине посебну сродност, а не шири круг — рад не изводи. Реч је о слабости која дотиче саму тезу и оправданост корпуса.

Ту слабост, међутим, ваља одмерити поштено, јер је рад на више начина ублажава. Прво, избор тројице не почива на произвољности него на рецепцијској традицији (Егерић, Пантић) и на изричитом позиву Јована Делића, што рад изводи из прегледне историје проблема и сам изричито ситуира: „Овај рад би се стога могао сматрати својеврсним академским одзивом на наречене књижевнокритичке сугестије Јована Делића“ (стр. 9). Друго, теза скуп свесно оставља отвореним — формулација на стр. 9 сам појам генерације релативизује, а на једном месту рад изричито каже да заједничке црте не деле „само они“. Треће, рад на микро-плану редовно наводи ограничења сопствених налаза (нпр. да теза о прекретничком месту *Шлемова* може бити пренаглашена, стр. 89; да фолклорни утицај код Петровића „није ни близу оном интензитету којим се усмена традиција очитује у поезији“ (стр. 400) Симовића и Бећковића). Стога је реч о пропуштеном изричитом разграничењу, а не о голом кругу: тврдња се образлаже и брани, али се изричито разграничење тројице наспрам блиских песника не изводи. То разграничење остаје главна ствар коју би монографско издање морало да дода (в. одељак XII).

IV Књижевноисторијски оквир: периодизација, појмови и рецепција

Уводна разматрања воде се као хронолошки уређен преглед покушаја критике и историје књижевности да тројицу поетички сврстају — од Егерића, преко Лукића, Првића и Палавестре, до Пијановића, Пантића и Делића — и на том прегледу рад заснива и предмет и избор песника. Тај преглед документован је и одмерен: рад признаје и грађу која иде против његове тезе, наводећи да тројица „нису увек сврставани у исти поетички круг“ (стр. 8), и уочава домет туђих извора, нпр. да Палавестрин увид временски досеже само до почетка седамдесетих, па портрети тројице у њему нису могли бити сагледани потпуно.

Појмовни слој тог оквира, међутим, тражи доследнији рад. Носећи појам из наслова — трећа генерација — рад нигде не одређује изричитом дефиницијом, а прву и другу генерацију не именује. У периодизацијском слоју тај се појам смењује с другим називима које рад преузима од историчара књижевности, па се иста скупина песника на разним местима означава различитим терминима; на једном месту (стр. 168) синтагма којом рад означава тројицу поклапа се с називом који Палавестра, пренет у уводу, везује за сасвим друге песнике (Попу и Павловића), што исти израз опасно везује за две различите групе. У пасусу о Палавестриној периодизацији исту скупину ваљало би доследно означавати једним термином. Периодизација је при томе кохерентно и имплицитно спроведена, а термини су свесно радни (теза на стр. 9 сам појам генерације релативизује), па би кратка изричита дефиниција у уводу била корист, а не исправак суштинске грешке.

У истом уводном слоју провлачи се и неколико техничких неуједначености које не дирају садржину, али оптерећују апарат и ваља их отклонити: име песника-сељака на стр. 5 (тамо у облику Србислав) треба ускладити с тачним обликом Србољуб Митић, како рад и сам пише на стр. 7: „чијем кругу припадају Момчило Тешић, Србољуб Митић, Добрица Ерић и Милена Јовановић“ (стр. 7); уз Палавестрину јединицу коју рад цитира по другом издању (2012) корисно би било у фусноти назначити прво издање (1972), чиме се уклања привидна хронолошка неусклађеност с помињаним Поповићевим сумирањем из 1977; „Послератни српски песници (1970)“ помињу се без јединице у попису, а идеје се цитирају из Лукићеве антологије (1973), па би везу међу тим издањима требало назначити; уз наслов *Магла и лик* (фн. 3) требало би додати име аутора (Велимир Лукић, како стоји у јединици Ракитић 1984 у попису рада), да се у контексту засићеном Светом Лукићем избегне забуна.

V Љубомир Симовић

Поглавље о Симовићу спаја издавачку дисциплину, изворну рецепцијску грађу и изведену анализу. Стихови се наводе из првих издања с доследним праћењем варијаната (нпр. промене завршетка „Тражења речи“ од *Словенских елегија* преко *Последње земље* до каснијих издања) — изразито пажљив однос према тексту. Текућа критика чита се из изворне периодике 1958–1976, а тумачења се изводе: „Portus regius“ и *Субота* повезују се с продором градског говорног идиома у песнички језик, а тумачење гротеске у последњем дистиху изводи се као сопствени увид, не као пренос суда. Рад показује и историјску прецизност у идеолошки осетљивим темама (случај *Источница* реконструисан је из изворне периодике, с бројем и датумом листа) и критичку дистанцу према песнику (ране „Песничке белешке“ и завршни циклус оцењује неапологетски). Читање *Источница*

идеолошки је уравнотежено: четнике и партизане песник, како рад показује, не изједначава у равни прокламованих вредности него у моралном пољу стечене кривице.

Замерке у овом поглављу претежно су апаратске и коректорске, ниједна не дира тумачење, и по правилу их рад располаже тачним на другом месту. Две траже пажњу више од осталих. Прва је атрибуција суда: упут на стр. 32 с кључем Палавестра 1996: 287 нема одговарајућу јединицу у попису, а исти кључ (година 1996, страна 287) другде у раду (стр. 15) везан је за Јацића (*Из дана у дан I*); атрибуцију суда о Епитафима треба разрешити — или потврдити да је Јацићев, или додати изостављену Палавестрину јединицу. Друга је приказ Симовићевог „Дневника о Црњанском“ у одељку 4.3 (стр. 84–85), где се оцена ослања претежно на једну полемички позиционирану монографију и преузима њен оштар вредносни речник („не обазирући се на анахронистичку грешку коју евидентно чини“, стр. 85); чињеничну раван (анахронизам текста из 1934. према догађајима 1941–1945) требало би јасно раздвојити од полемичких квалификација.

Остале примедбе на ово поглавље наводе се сажето: име носиоца суда на стр. 38 треба исправити из „Зоран Костић“ у „Звонимир Костић“ (како рад пише две реченице раније и у попису); пододељак 2.5 „Епигонске странпутице“ постоји у тексту (стр. 59), али је изостављен из Садржаја (који прелази с 2.4 на 2.6); наслове појединих песама и поема ваља ујединити (нпр. „Дрво које изговарам“, које се на стр. 53 једном јавља као „Дрво које говорим“; проширени наспрам краћег облика наслова песме о преслици Спасеније Рогић; Стеријина песма о Дунаву у три словне варијанте; наслов песме из *Ума за морем* о Страшном суду, наведен у две генитивне варијанте (Страшнога на стр. 125, Страшног на стр. 127–128); терминолошки облик апосиопезе, који се двапут пише другачије, мада на једном месту (стр. 125) потиче из саме навођене фусноте извора); а неколико упута треба уједначити (сувишна двотачка у „Мишић: 1976“; голи број стране „(588)“ без поновљеног кључа; допунити име аутора уз јединицу „Вукмановић 2016“). Ниједна од тих неуједначености не омета идентификацију дела о којима је реч.

VI Матија Бећковић

Поглавље о Бећковићу носи неке од најзрелијих аналитичких места у раду. Уз богату и из изворне периодике документовану историју рецепције (која опречне судове 1962–1966. разграничава, а не своди), рад изводи компаративне анализе с образложеном разликом: однос Бећковић–Миљковић постављен је као инверзија метапоетског односа према страдању и певању, а разлика Симовић–Бећковић у певању о загробном мотивисана је различитим тежиштима двеју поетика. Средишњи увид поглавља — да Бећковић реафирмацијом срца и аутофикционализацијом иде супротно од деперсонализације која води ка

модернизму — прецизно позиционира песника унутар модерне парадигме. Рад при томе мисли и против цитираних ауторитета (оспорава Кордићеву тезу о јединству трагедије и комедије ослонцем на Делића; нијансира клише о Винаверу и Бећковићу као поетичким антиподима), и не устеже се од сопствене негативне оцене канонизоване поеме, што сведочи о самосталној рецензентској савести, а не о апологетском тону.

Две замерке у овом поглављу вреди издвојити. Прва је потпуност апарата код самоцитата: кључеви „Каровић 2019а“ (фн. 76) и „Каровић 2019б“ (фн. 105) немају одговарајуће јединице у попису Извора и литературе, иако се из тих ранијих радова прерађују делови поглавља, а реферат Комисије их наводи као допринос аутора. Обавезујуће упутство Универзитета тражи да у попису буду сви радови на које се у тексту упућује (Упутство за формирање репозиторијума докторских дисертација УБ, 2011), па те две јединице треба унети — тим пре што њихово уврштавање не отвара никакво питање допуштености поновне употребе сопствених резултата, коју пропис изричито предвиђа и допушта уз означавање (Кодекс професионалне етике УБ, чл. 25; Правилник о докторским студијама УБ, чл. 34). Друга је издавачка основа навода из *Метка луталице*: стихови се наизменично наводе кључевима „(1963: …)“ и „(2013: …)“, при чему у попису фигурира само репринт „Бећковић 2013“, а јединице првог издања из 1963. нема; кључеве треба уједначити или додати јединицу првог издања.

Остале примедбе су техничке и коректорске: два узастопна пододелька означена су истим бројем „5.8“ (у тексту и у Садржају); наслов Крлежиног дела на стр. 196 исписан је с испуштеним словом (Кремпуха уместо Керемпуха), а тачан облик дат је на стр. 201; наслов Мирковићевог приказа гласи двојако — Необична поема у тексту (стр. 194), Несебична поема у попису; голи кључеви на неколико места не разрешавају двосмисленост (нпр. позив на 1970. годину, кључем 1970а, стоји између анонимног текста и Бећковићевог одговора у *Политици*; кључеви Поповић 1977, 1977а и 1977б припадају двојици различитих Поповића; кључ Поповић 2002а односи се на Ранка Поповића), па би уз њих требало додати презиме или име аутора; књига С. Кордића Његош и Матија (1995), чији се поднаслов наводи (стр. 248), нема јединицу у попису; наратив о цензури *Међе Вука Манитога* (стр. 225) ослоњен је на једно, заинтересовано песниково сведочење, па би, где је могуће, било упутно потражити и независну потврду, мада је извор уредно означен и приписан песнику; подаци о првим објавама ровачких песама у периодици (1975–1976) дати су без пуног апарата и без јединица у попису; и провлачи се неколико лектурских омашки (нпр. „икорпорира“, стр. 155; „метаопоетски“, стр. 171; неколико омашки на стр. 225–244), уз навод из Ђорђевића на стр. 234, чији облик („мизнатроп“) ваља сверити с извором. У наводу Калезића (стр. 176) изостављена реч („интелектуално“) требало би да буде означена ознаком изостављања.

У једном пододељку поглавља (5.2, 5.5) низ сагласних похвалних оцена преноси се с ограниченим сопственим вредновањем; премда је праћење критике изричит циљ рада, аналитички коментар на тим местима могао би бити израженији — што рад, уосталом, на већини других места и остварује.

VII Бранислав Петровић

Поглавље о Петровићу изводи систематичну типологију рецепције (двадесетак приказа прве књиге разврстано по вредносним групама, с проницљивим читањем критичарске амбиваленције и функције ознаке „естрада“), али не остаје на прегледу: доноси језгровито сопствено читање „Моћи говора“ (моћ говора као „најједноставније речено, његова творачка потентност“, стр. 269), појмовни допринос у тумачењу „Прилога за европску историју“ (разлика дехуманизованости и антихуманизма, уз кованицу „античовек“; „духовно изопачење несумњиво достигло размере антихуманизма“, стр. 340) и низ поређења с Растком Петровићем и са Симовићем изведених с јасно назначеним разликама. Рад и овде не идеализује песника (отворено бележи неуравнотеженост појединих циклуса) и задржава критичку дистанцу и према његовим културноисторијским ставовима.

Две замерке су тонске и садржинске природе, али обе остају уске. Полемички тон према Марину Кузмићу (стр. 264) могао је бити одмеренији; ипак се не може рећи да негативне оцене остају непобијене — Кузмићеве тврдње се наводе и рашчлањују, а Кољевићевом оштром суду супротставља се Хамовићево тумачење, па је примедба тонске, а не аргументативне природе. У истом реду је и препорука да рад једном напомене зашто се Петровићеви стихови наводе из *Сабраних песама* (2012) и да ли се текст разликује од првих издања; ослањање на ауторизовано сабрано издање легитиман је избор, а поређење са Симовићевом „Шетњом“ ту не уноси недоследност у навођење Петровићевог корпуса. Кратка методолошка напомена о томе да су *Сабране песме* узете за меродаван текст (уз године првих издања које рад иначе наводи) отклонила би питање могућих разлика међу издањима.

Остале примедбе у овом поглављу су апаратске и коректорске: графију наслова песме треба ујединити — „Panta rhei“ (стр. 258 и фн. 137) наспрам „Pantha rei“ (стр. 283–287) — према облику који одговара грчком изворнику (πάντα ῥεῖ); Симовићев прилог *Предосећању будућности* (1973) означен је и као предговор (стр. 6, 267) и као поговор (стр. 274, 364), а реч је о истом тексту; позивање „(Петровић 1964: 155)“ на стр. 316 нема одговарајућу јединицу у попису (Петровићеве књиге заступљене су *Сабраним песмама* и издањем из 2018), па тај једини упут на прво издање *Градилишта* треба унети у Изворе или ускладити с кључем; наслов циклуса „Поново горе ватре дома мога“ једном је исписан с инверзијом („мога дома“, стр. 294) наспрам пет доследних места; навод приписан Јани Алексић означен је погрешним кључем „(2019б: 98)“, који у попису носи Владан Бајчета, а требало би

„Алексић 2019“; наслов одељка 3.16 садржи словну омашку у првом члану сложенице (Метаопоетско- уместо Метапоетско-); наслов поеме једном гласи „Добротворни прилог за националну историју“ уместо доследно исписаног „Добровољни…“ (стр. 343); назив циклуса на стр. 357 гласи „Кад мину звезда“ уместо тачног „Куд мину звезда“ (стр. 302, 356); разговор Зубановић–Пантић (1992) на неколико места наведен је голим кључем „(1992: …)“ без презимена; а провлачи се неколико словних и техничких омашки у кључевима и речима („(в. 208б: 544)“ уместо „2008б“, стр. 306; сувишна двотачка у „Јеремић: 1976“, стр. 313; голи „(2019: 24)“ уместо „Делић 2019б“, стр. 313; „можине“, „2012 а“, колебање презимена Сименуовић наспрам Симеуновић, стр. 325, 341, 343; „преставља“, „трећег деонице“, изостао наводник код наслова „Ход по мукама“, стр. 350, 365, 371; „истнску“ у наводу стиха, стр. 363). Свака је лако исправљива и ниједна не дира тумачење; у неколико случајева лапсус (нпр. везивање размака „пуних шест година“ за прву збирку уместо за *Градилиште*, стр. 318) рад сам на суседним странама разрешава тачним податком (О *проклета* доследно назива трећом књигом).

VIII Завршна реч и поредбена синтеза

Завршна реч испуњава своју основну функцију: упоредно сажима три поглавља по осам-девет заједничких црта и, у бољим одељцима, диференцира тројицу с образложењем. Њен најсамосвојнији допринос јесте управо та поредбена синтеза кроз тематске одељке (загробно, љубав, пацифизам, фолклор, хумор, обликотворни поступци) какве у поглављима нема у поредбеном виду. Ту рад разграничава а не изједначава — код исте теме издваја еротско тежиште једног и имагинативно тежиште другог песника — и поштено степенује заједничку црту, отворено казујући да фолклорни утицај код Петровића „није ни близу оном интензитету којим се усмена традиција очитује у поезији“ (стр. 400) Симовића и Бећковића. Рецепцијски слој и овде није пуко пописан него превреднован: „Насупрот Кољевићевом ипак недовољно утемељеном и отуда неправедно оштром суду“ (стр. 270) износи се сопствено тумачење. Синтеза је, укратко, изведена: „Премда Љубомира Симовића, Матију Бећковића и Бранислава Петровића поетички сродним песницима чини најпре низ заједничких естетских опредељења“ (стр. 404), закључак развија поредбене осе које поглавља нису имала.

Две замерке погађају начин на који је та синтеза изведена. Прва је дословно понављање: Завршна реч на више места дословно репродукује одломке из поглавља — пасус о „бокорењу“ (стр. 150 и 398), реченица о чулном односу субјекта према свету (стр. 259, 390 и 403), пасуси о Бећковићу (стр. 388–389 наспрам 184, 185, 190) — а отвара се формулацијом готово истоветном оној из сажетка. Понављање носећих места на кључним позицијама делом је жанровска особина синтетичког закључка, али би закључак добио да таква места преосмисли, тим пре што на другим местима

доноси стварну упоредну синтезу. Друга је поновљени низ вредности („победе, слободе, родне груде и завичаја“) на стр. 395 и 396: друго навођење уводи поређење Симовића и Петровића, па је делом оправдано, али би сажетији облик избегао утисак понављања. У Завршној речи стоји и средишња слабост тезе о којој је већ било речи (одељак III): рад убедљиво показује сродност тројице, али разлику наспрам блиских песника које и сам наводи не изводи изричито.

Апаратске омашке у овом делу су ситне и не дирају резултат: словна грешка у кључу („200б“ уместо „2008б: 573“, стр. 398); сувишна двотачка у „Ђорђевић: 1982“; ситна недоследност кључа/стране код Вуковића (стр. 403); а кључ „Делић 2010а“ односи се на Лидију Делић и у попису је једнозначно разрешен, премда би, будући да се Јован Делић наводи често, разликовни иницијал имена при првом помену повећао прегледност. Провлачи се и неколико лектурских омашки које не мењају смисао („књижевнокриитичку“, стр. 385; „екастравагантнијом“, стр. 397; „Дестерац“ уместо „Десетерац“, стр. 405).

IX Наводи, стихови, издања и језик

Начело дословности навода рад спроводи брижљиво и то ваља рећи пре замерки: изостављања у наводима означена су угластим заградама и троструким тачкама, сопствене интервенције изричито се назначавају („курзив Н. К.“), падежна прилагођавања уклапају се у угластим заградама, а провенијенција репринта транспарентно се бележи. Тамо где су се наводи могли сравнити с изворницима — Његош, Црњански, Миљковић, Настасијевић, народне песме из СНП, преводи Хајдегера, Кајзера, Берђајева, Рембоа — показали су се дословно тачним, укључујући верно чување архаичних и дијалекатских облика (нпр. акузатив „руку“, екавско „леба“).

Утолико пре ваља отклонити мали број места на којима дословност трпи. У дословним наводима провлаче се словне омашке које у цитату не смеју стајати: „неделотоворна“ (стр. 101), „истнску“ у наводу стиха (стр. 363). У наводу Аћимовића Ивкова (стр. 120) реченица је синтаксички уклопљена тако да је унутар навода изостало повратно „се“ (извор: „прелази се“); смисао је непромењен, али дословни навод треба пренети верно. Две речи у преузетим наводима вреди сверити с издањима: реч „земљи“ у Деретићевом наводу на стр. 7 (краће издање има други облик) и ред речи у наведеном народном рефрену на стр. 48 — одступања су ситна и не мењају смисао, али их начело дословности тражи.

Издавачка основа навода стихова није уједначена: Симовић се чита из првих издања с праћењем варијаната, Петровић доследно из *Сабраних песама* (2012), а *Метак луталице* мешовито (кључ „1963“ без јединице у попису и репринт „2013“). Реч је о поузданим, ауторизованим издањима наведеним у попису, па за

књижевноисторијски циљ рада разлике међу издањима по правилу нису пресудне; но кратка методолошка напомена о томе која су издања узета за меродаван текст (и уз коју се додаје година првог издања) учинила би текстуалну основу тумачења потпуно прозирном и уклонила потребу за напоменом на више појединачних места.

Језички слој рада уредан је у целини; примедбе се тичу малог броја лако исправљивих омашки. Уз већ поменуте лектурске пропусте (одељци V–VIII), терминолошке облике ваља ускладити с нормом струке (апосиопеза, метапоетски; в. *Речник књижевних термина*, 1985/1992; *Правопис српскога језика*, 2010), а штампарску грешку у кључном термину — „дефитистичко“ (стр. 90) уместо правилног облика дефетистичко, како се термин другде пише — исправити. Ниједна од ових омашки не дира садржину тумачења.

X Научни апарат

Научни апарат рада темељан је, доследан и добро интегрисан с текстом. Систем позивања аутор–година спроведен је уредно и с бројним суфиксним кључевима којима се разликују радови исте године и истоимени аутори (нпр. три различита носиоца презимена Петровић — Бранислав, Предраг, Миодраг — недвосмислено су раздвојени). Посредног цитирања готово да нема: где преузима из антологије или репринта, рад то транспарентно означава и у попису бележи провенијенцију; темељна дела цитира из изворног текста, а не преко секундарних извора. Аутопоетичка и архивска грађа документовани су (писмо Симовића Црњанском наведено је с пуним сигнатурним подацима). Периодички извори по правилу носе годиште, број, датум и страну.

Утврђене замерке претежно су техничке и не доводе у питање поузданост навођења. Систем позивања аутор–година који рад примењује управо је онај који писани стандард струке предвиђа, а замерке се тичу доследне примене, не избора система: тај стандард тражи обавезне суфиксе код исте године, раздвајање различитих кључева тачком-запетом и потпуну јединицу периодике (Упутство за припрему рукописа, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, т. 5–7). У том светлу ваља отклонити неколико места на којима се провлачи сувишна двотачка иза презимена („Егерић 1963“ без суфикса у уводу; „Мишић: 1976“; „Ђорђевић: 1982“; „Глушчевић: 1983“; „Јеремић: 1976“) и уједначити голе кључеве који, узети дословно, упућују на непостојећу или вишезначну јединицу (нпр. упут на Палавестру с кључем 1996: 287; позив кључем 1970a: 6; разговор Зубановић–Пантић из 1992. наведен без презимена; безсуфиксни Делић 2002).

Крупније, али и даље техничке замерке тичу се потпуности пописа и његове усклађености с позивањима. Обавезујуће упутство Универзитета изричито тражи да у попису буду сви радови на које се у тексту упућује (Упутство за формирање

репозиторијума докторских дисертација УБ, 2011); томе противрече три места: два самоцитата (Каровић 2019а и 2019б) и упут „(Петровић 1964: 155)“, за које у попису нема одговарајуће јединице. У супротном смеру, седам јединица пописа не наводи се појединачно позивањем аутор–година — али су сви ти аутори у раду присутни преко других својих јединица, па ниједна тврдња тиме не остаје непоткрепљена; уз то, под насловом „Извори и литература“ уврштавање релевантне пратеће критике прихватљиво је и не узима се заману. Најзад, две неуједначености у структури текста ваља исправити: двострука нумерација пододељка „5.8“ у поглављу о Бећковићу и изостанак пододељка 2.5 „Епигонске странпутице“ из Садржаја. Ниједан од ових налаза није тежак; сви су такви да се отклањају редакцијом, без новог истраживања.

Ваља додати и оно што иде у прилог раду: попис не садржи ниједну јединицу млађу од 2019, што је, с обзиром на историјску грађу (збирке и текућа критика од краја педесетих до почетка деведесетих) и на датум предаје, разумљив избор, а не мањкавост — мерила на која се овај осврт позива не траже да литература обухвати најновије радове до предаје. Једини стварни пропуст у том погледу јесу две сопствене, у тексту цитиране јединице аутора (2019) које нису унете у попис.

XI Однос рада и реферата Комисије

Реферат Комисије оцењује да је дисертација написана „у стилу квалитетне научне прозе“ и да представља „резултат амбициозно постављеног и научно-методолошки добро утемељеног истраживања“. Тај део оцене одговара стању у тексту: рад јесте квалитетна научна проза, рецепцијски слој је изведен из изворне периодике, а поетичка тумачења су по правилу изведена из грађе. Садржинске оцене реферата (одељак V) великим делом се поклапају с текстом, будући да реферат носеће формулације парафразира и цитира из Завршне речи — што је сагласно с оним што рад стварно чини.

Једну оцену реферата ваља, међутим, прецизирати. Реферат наводи да дисертација „доказује“ тезу да су тројица „више од песничке генерације или нараштаја“. Рад ту тезу образлаже, брани и илуструје, али је — из разлога изложених у одељку III (изостанак изричитог разграничења тројице од блиских песника) — не доказује у строгом смислу; реч „доказује“ јача је од онога што рад чини, премда је сама теза бранљиво и одмерено постављена. Уз то, обим „438 страница“ и границе поглавља које реферат наводи стоје уз ситна одступања (реферат урачунава празне странице 10, 256 и 380 и почетак Завршне речи ставља на 380, док текст почиње на 381). Реферат тачно наводи четири раније објављена рада аутора као допринос, а два се и користе у тексту (фн. 76 и 105); ниједан, међутим, није унет у попис Извора и литературе, што је пропуст који је лако отклонити (в. одељак X). Најзад, реферат

Десет обраћања Богородици Тројеручици Хиландарској помиње као „песму“ и врхунац религиозне осећајности, док рад то дело обрађује као засебну целину — што је ситна неусклађеност описа, без последица по оцену.

XII Шта остаје

Кад се све сабере, добија се оцена коју вреди изрећи у једном комаду, без ублажавања и без претеривања.

Дисертација Немање Каровића солидан је, добро изведен и зналачки написан рад који домаћој историји српске послератне поезије доноси целовит, из изворне периодике изграђен приказ рецепције трију опуса на једном месту, низ самосталних поетичких увида изведених из грађе, и упоредну синтезу која тројицу диференцира с образложењем, а не изједначава. Рецепцијски слој и поетичка тумачења међусобно се потпомажу, критичка дистанца према критичарима и према самим песницима одржана је доследно, а фактографска и цитатна основа рада, тамо где се могла сравнити с изворницима, у највећем делу држи. То је оно што овом раду даје вредност независно од примедаба које следе.

Слабости су, по оцени овог осврта, двојаке по тежини. Једна је суштинска и дотиче саму тезу: рад показује сродност тројице цртама по којима је тројку и издвојио, а не разграничава је изричито од блиских песника које и сам помиње — па оно што реферат назива доказом остаје образложена и брањена, али не и строго доказана класификација. Друга је техничке и редакцијске природе: понека дословна понављања у Завршној речи; неуједначена и ненапоменута издавачка основа навода стихова; неколико недостајућих или вишезначних библиографских јединица (међу њима два сопствена рада аутора); двострука нумерација пододељака и рупа у Садржају; терминолошка недоследност око носећег појма из наслова; и мањи број лектурских и коректорских омашки, укључујући неколико у самим наводима. Ниједна од техничких замерки не руши ниједан носећи закључак, а рад по правилу располаже тачним податком на другом месту.

Изнад свега тога стоји једна правилност коју ваља именовати: рад је поузданији у ономе што приказује и проверава него у начину на који своју средишњу тезу изводи до краја. Управо зато највећи део онога што треба поправити већ је негде у раду тачно урађено — само га на спорним местима треба доследно спровести.

За евентуално монографско издање или наставак истраживања најплодније би, по оцени овог осврта, биле три измене. Прво, изричито разграничити тројицу од блиских песника које рад сам наводи — реченицом која каже по чему баш ова тројица чини посебну сродност, а не шири круг; тиме би се уклонио утисак кружности и појачао сам закључак. Друго, Завршну реч преосмислити тако да поредбену синтезу изведе без дословног понављања поглавља, а носећи појам из

наслова (трећа генерација) одредити изричитом дефиницијом и доследно га одвојити од назива преузетих из туђих периодизација. Треће, спровести редакцију апарата и лектуре: унети недостајуће јединице (међу њима два сопствена рада аутора и прва издања навођених збирки), уједначити голе и вишезначне кључеве, доследно означити издавачку основу навода стихова, исправити двоструку нумерацију и Садржај, и отклонити словне омашке, нарочито оне у дословним наводима. Уз ту врсту редакције — која у највећем делу не тражи ново истраживање него доследно спровођење онога што је рад већ започео — ова дисертација остаје вредан и употребљив допринос историји српске поезије двадесетог века, чији би рецепцијски и поетички увиди имали шта да кажу и стручном читаоцу изван уже теме.

Литература

Предмет осврта

Каровић, Немања З., *Поезија и поетика треће генерације српског послератног модернизма (Љубомир Симовић, Бранислав Петровић, Матија Бећковић)* [докторска дисертација]. Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2023. (НаРДуС.)

Реферат Комисије за оцену докторске дисертације мср Немање Каровића, Филолошки факултет Универзитета у Београду, 8. мај 2023.

Прописи и акти Универзитета у Београду (обавезујући)

Правилник о докторским студијама на Универзитету у Београду, „Гласник Универзитета у Београду“ бр. 191/2016, 212/2019, 215/2020, 217/2020, 228/2021, 230/2021 и 241/2022 (пречишћени текст), чл. 27, 30, 34.

Упутство за формирање репозиторијума докторских дисертација Универзитета у Београду, Сенат УБ, 14. децембар 2011.

Кодекс професионалне етике Универзитета у Београду, „Гласник Универзитета у Београду“ бр. 193, 10. јул 2016 (донет 22. јун 2016), чл. 21, 22, 25.

Стандарди навођења и језика

Упутство за припрему рукописа, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, Матица српска, т. 5–7.

Правопис српскога језика, изм. и доп. екавско издање, М. Пешикан, Ј. Јерковић, М. Пижурица, Нови Сад: Матица српска, 2010.

Речник књижевних термина, гл. ур. Драгиша Живковић, Београд: Нолит, 1985; 2. доп. изд. 1992.

Књижевнотеоријска, методолошка и књижевноисторијска литература

Рене Велек, Остин Ворен, *Теорија књижевности*, Београд: Нолит, 1965 (и потоња издања).

Светозар Петровић, *Природа критике*, Загреб: Либер, 1972.

Петар Милосављевић, *Методологија проучавања књижевности*, Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада, 1985.

Предраг Палавестра, *Послератна српска књижевност 1945–1970*, Београд: Просвета, 1972; 2. изд. Београд: Службени гласник, 2012.

Јован Деретић, *Историја српске књижевности*, Београд: Нолит, 1983; изд. Београд: Sezam book, 2007.

Јован Делић, „Критеријуми периодизације и периоди у српској књижевности двадесетог вијека. Скица“, у: *Периодизација нове српске књижевности* (ур. Злата Бојовић), Београд: САНУ, 2019, 233–246.